

GELECEĞİN TÜRKİYE'Sİ

GAZİ ERÇEL

BAŞKAN

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI

TÜRK-AMERİKAN İŞ KONSEYİ TOPLANTISI

LONDRA

17 EKİM 1997

Türk ekonomisinin temel özelliğini sizlere tek bir cümle ile şu şekilde özetleyebilirim: Ekonomimiz on yılı aşkın bir süredir yaşanan sürekli ve yüksek enflasyona rağmen hala güçlü bir durumdadır.

Evet, bir ekonomi kalıcı ve aynı zamanda yüksek bir enflasyona rağmen nasıl böyle güçlü kalabilir?

Bu bağlamda ilk olarak, ekonomimizin güçlü yönlerini belirtip, sonra da ülkemizde yaşanan enflasyonun temel nedenlerini sıralayarak, yüksek bir enflasyonist ortamın ekonomimiz üzerindeki olumsuz etkilerini anlatacağım.

Ülkemizde süregelen yüksek enflasyona rağmen üretimdeki büyüme hala yüksek seviyelerdedir. Son iki yıl içindeki ortalama büyüme oranı yüzde 7 civarındadır. Bu rakam tek haneli enflasyona sahip OECD ülkeleriyle karşılaştırıldığında oldukça iyidir. İstikrarsız yapısına rağmen 15 yılı aşkın bir süredir Türkiye'de büyüme oranı ortalama yüzde 4,5-5 civarında seyretmektedir, bu da oldukça hızlı bir büyümedir.

Hızlı büyüme ile birlikte ülkemizde GSMH'nın yapısında büyük değişiklikler olmuştur. Hizmet ve sanayi sektörünün GSYİH içindeki payında gözle görülür bir artış olmuş, kamu sektörünün sanayi üretimindeki payı azalmıştır.

Türk ekonomisinin dinamizmi esasen özel sektörden gelmektedir. Sabit sermaye oluşumu da büyük ölçüde özel sektör tarafından sağlanmaktadır.

Türkiye 1980'li yıllarda koruma duvarlarını indirerek, ekonomisini dışa açmış ve bu sayede dünya ekonomilerine entegrasyonda büyük bir başarı kaydetmiştir. 1980'li yıllar süresince, dış ticaret Türk ekonomisinin itici gücü olmuştur. Bugün, GSMH'mızda dış ekonominin payı yaklaşık yüzde 40 civarındadır ve bu orandan da anlaşılacağı gibi Türk ekonomisi son derece açık bir ekonomidir.

Bu faktörlerin ve dinamik nüfusun yanında, Türkiye'nin avantajlı olduğu diğer bir nokta coğrafi konumudur. Türkiye; Avrupa, Ortadoğu ve Asya arasında bir kavşak konumundadır ve özellikle Orta ve Doğu Avrupa ile Karadeniz bölgelerindeki gelişmeleri de gözönüne alırsak, bu durum

gelişen bir piyasa ve yatırım alanı olarak Türkiye'ye ticaretle ve yatırım akışında bir avantaj sağlamaktadır.

Türk ekonomisine ilişkin belirtmek istediğim başka bir ilginç nokta ise, yıllardan beri Türkiye'de kalıcı ve yüksek enflasyon yaşanmasına rağmen, enflasyonun hiçbir zaman kontrol dışı kalmamasıdır. Birçok ülkenin aksine Türkiye'de hiçbir zaman hiperenflasyon yaşanmamıştır. Türkiye birkaç kez ciddi ödemeler dengesi krizi yaşamıştır; ancak, bunlar kolayca aşılmıştır. Bunun yanında, 1994 mali krizinden bu yana politik bir istikrarsızlık ve yüksek faiz oranları yaşanmasına rağmen tarım dışı özel sektörde şaşırtıcı bir iyileşme vardır.

Mali serbestleşme ve reform programından sonra, Türk mali sistemi büyük bir gelişme kaydetmiştir. Mali sistemimiz teknik olarak güçlü ve uluslararası piyasalara iyi entegre olmuş bir sistemdir. Bu bağlamda, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası da gelişen piyasalar arasında en iyi performansı gösteren borsalardan biridir.

Bütün bunlar ekonomimizin olumlu yönlerini göstermektedir. Tüm bu olumlu tabloya rağmen, yüksek ve kalıcı enflasyon ekonomimizi tehdit etmektedir. Herşeyden önce, yüksek enflasyon ülkemizin sahip olduğu potansiyel oranında büyümesine engel olmaktadır. Yarattığı belirsizlik dolayısıyla yatırımları daraltarak, gelecekteki potansiyel üretimi de etkilemektedir. Ayrıca, Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü'nün yaptığı bir çalışma da, yüksek enflasyonun Türkiye'nin büyüme potansiyelini büyük ölçüde kısıtladığını göstermektedir.

Enflasyonun diğer bir olumsuz etkisi de bütçe üzerindedir. Kamu gelirlerinin çok büyük bir bölümü enflasyona endekslenmeyip, ücretler ve faiz ödemeleri gibi transfer harcamalarının çoğu enflasyona endekslediği için bütçe dengesi bozulmaktadır. Yüksek enflasyon aynı zamanda verginin geç ödenmesini ve vergi kaçacağını da özendirir ve doğal olarak kamu maliyesi yönetimi de bundan büyük ölçüde olumsuz etkilenmektedir.

Yüksek enflasyondan zarar gören diğer bir sektör de mali sektördür. Yüksek enflasyon şartları altında, mali araçlar daha verimsiz çalışırlar. Bankaların verdikleri kredilerdeki azalmalar da bunun bir göstergesidir. Bankalarca açılan kredilerin M2'ye (ya da toplam banka mevduatlarına) oranı 1987 yılındaki yüzde 75'lik oranından 1996 yılında yüzde 50'ye gerilemiştir. Diğer bir deyişle, Banka kaynaklarının yarısı kamu finansmanına ya da hazine bonosuna gitmiştir. Bu, enflasyonla mücadele çabalarında gözönüne alınması gereken önemli bir noktadır.

Yüksek enflasyon aynı zamanda talebin milli paradan yabancı paraya yönelmesine yol açar ki bu da para ikamesi olarak adlandırılır. Para ikamesi önemli ve dalgalı olduğu zaman, nominal GSYİH ile yerli parasal büyüklükler arasındaki bağlantı tahmin edilememektedir ve parasal büyüklükler artık para politikası için iyi bir gösterge olamamaktadır.

İç borçlanmanın kısa vadeli olması ve yaygın bir para ikamesinin varlığı para politikası uygulamalarının etkinliğini sınırlamaktadır. Kısa vadeli ve yüksek likiditeli devlet bonoları vadesiz mevduatlara benzediğinden, M2 ya da M2Y ile ölçülen sistemin likiditesi değişmemekte, bunun sonucu olarak da açık piyasa işlemleri para arzını etkilemekte yetersiz kalmaktadır.

Merkez Bankası Hazine'yi her ne kadar azalan bir oranda olsa da para basarak önemli ölçüde finanse etmektedir. 1998 yılında, Hazine'nin Merkez Bankası'ndan kullanabileceği limit, avansın yüzde 3'ü oranında olacaktır. Her ne kadar ufak bir oran gibi gözükse de bunun tamamının tek seferde kullanılması, Türkiye'deki parasal tabanın görece küçük olması sebebiyle, bu durum enflasyonla mücadelede olumsuz yönde rol oynayacaktır.

Bankacılık sistemimiz nisbi olarak küçüktür. Sistemimizdeki toplam mevduat yaklaşık 50 milyar ABD doları civarındadır. Bu miktar hem Avrupa ülkeleriyle hem de kamu sektörü borçlanma

gereksinimi ile karşılaştırıldığında düşük bir rakamdır. Faiz oranlarının reel olarak yüksek olması da bunun bir sonucudur.

Yüksek enflasyon koşulları altında bulunan bir ülke ekonomisi oldukça hassas bir yapıya sahiptir. Bu yapıda bir ülke yabancı yatırımları çekmekte pek başarılı olamayacaktır. Aynı koşullara sahip ülkelerle kıyaslandığında Türkiye, bu ülkelere göre daha az yatırım çekebilmektedir.

Sonuç olarak, kalıcı ve yüksek enflasyon ekonomimizin güçlenmesini engellemektedir. Enflasyon, ülkemize hem sosyal hem de ekonomik olarak büyük bir maliyet yaratmaktadır ve bu yüzden en kısa zamanda tek haneye indirilmesi gerekmektedir. Fiyat istikrarını sağlamada ilk adım, problemi doğru tanımlamaktır. Burada dikkat çekmek istediğim iki husus var: birincisi, ülkemizdeki sürekli yüksek enflasyon neden kaynaklanmaktadır?, ikinci olarak, fiyat istikrarını sağlamada neden bazı çabalarımız başarısızlıkla sonuçlandı.

- Türkiye’de yaşanan enflasyonun en temel nedeni, sürekli ve artan bütçe açığı ve kamu sektörü borçlanma gereksinimidir. Kamu sektörü borçlanma gereğinin GSMH’ya oranı 1994 ve 1995 yıllarında azalmıştır fakat 1996’da bu trend tersine dönmüş ve yüzde 11.3’e ulaşmıştır.
- Türkiye’de enflasyonu besleyen ikinci bir büyük etken yüksek enflasyon beklentisidir, bu da ancak kalıcı ve anti-enflasyonist politikalarla ve güvenilir kamu politikalarıyla kırılabilir.
- Mali ve parasal politikalar arasında koordinasyon zayıftır. Bazen parasal ve mali politikalar birbiriyle çelişen hedefler taşıyabilmektedir.

Türkiye’deki enflasyon kendine has bir özellik taşısa da, diğer ülkeler de benzer problemler yaşamıştır. Dolayısıyla, enflasyonu düşürmenin yolları çok iyi bilinmektedir. Bunun için yapısal reformlarla desteklenen bir program şarttır. Enflasyonu aşağı çekme çabalarında siyasi uyumun ve sürekliliğin sağlanması da çok önemli bir husustur.

Enflasyonun mali yönü her zaman için önemli olmuştur. Eğer yetkililer, enflasyonu vergi geliri olarak kullanmaya devam ederlerse ülke hiperenflasyon tehlikesiyle karşılaşacaktır.

Sıkı bir para politikası ve enflasyona karşı alınacak ciddi önlemlerle desteklenen mali ayarlamalar, böyle bir programın temel unsurlarıdır. Mali uyum programının temel noktaları bugün artık herkes tarafından bilinmektedir. Bu reformların başarısı için bazı cesaretli adımların atılması şarttır. Bu bağlamda, politikalararası bir koordinasyon ve güçlü bir siyasi irade böyle bir programın başarısı için gereklidir.

Bu amaçla, politikalararası koordinasyonu sağlamada ilk adım olarak, Hazine ve Merkez Bankası arasında bir protokol imzalandı. Bu protokol Hazine ve Merkez Bankası arasındaki politika uygulamalarında bir işbirliğini ifade etmekte ve aynı zamanda para programının hazırlanmasında ve açıklanmasında sağlam bir temel oluşturmaktadır. Protokol, fiyat istikrarını hedefleyen sıkı para politikasının, Hazine’nin uygulamalarıyla destekleneceğini göstermektedir ve bu protokole göre iki kurum da enflasyonu aşağı çekmeye öncelik verecektir.

Tabii ki bu adım, etkili bir mali uyum programıyla da desteklenmelidir. Gelir artırıcı ve giderleri azaltıcı uygulamaları içeren bu programa göre vergi ve sosyal güvenlik reformu, ekonominin mali yönünü düzeltmede acil olarak alınması gereken önlemlerdir.

Türk ekonomisiyle ilgili eklemek istediğim diğer bir husus da otuz yılı bulan politik uygulamalar ve ticari engelleri azaltmayı hedefleyen çalışmalar sonucunda geçen yıl Türkiye’nin Avrupa Birliği ile bir Gümrük Birliği’ne girmesidir. Diğer avantajlarının yanında Gümrük Birliği’ne katılmanın bir diğer katkısı da özel sektörümüzün dünya ekonomisi içindeki rekabet gücünü artırma yönünde

olacaktır. Diğer yandan beklentilerin tersine Gümrük Birliği'ne katıldığımız bu yılda büyük ticari açığımız olmamıştır. Bizim asıl hedefimiz Avrupa Birliği ile entegrasyonu sağlamaktır. Tabii ki bu da güçlü bir ekonomiye sahip olmamızı gerekli kılmaktadır. Bunun için de, bazı makroekonomik değişkenlerin gerektirdiği kriterleri yerine getirmemiz gerekmektedir.

Küresel ekonomiye entegrasyon sürecinde bulunan Türkiye'nin, bağımsız ve modern bir merkez bankasına ihtiyacı vardır. Bağımız bir merkez bankası anlayışı, aşağıdaki şartların aynı sıralamaya göre yerine getirilmesini gerekli kılmaktadır.

1. Merkez bankasının öncelikle belirlenmiş bir hedefi veya hedefleri olmalıdır ve bunlar fiyat istikrarını içermelidir.
2. Geçmişte uygulanan para politikaları ve teorik çalışmalar, merkez bankalarının kısa ve orta vadeli politika hedeflerini kamuya açıklaması gerektiğini göstermektedir.
3. Hükümet merkez bankalarına, para politikasına ilişkin kararlarını alırken ve araçlarını belirlerken ihtiyaç duydukları yetkiyi ve bağımsızlığı vermelidir.
4. Merkez bankaları mali görevler yüklenmemelidir. Eğer hükümetler bütçe açığının ve borçların idaresinde merkez bankasına güvenirse, merkez bankaları temel hedeflerinden uzaklaşmış olacaktır. Dolayısıyla bu koşullar altında, merkez bankaları politika uygulamalarından ve açıkladıkları hedeflerden dolayı sorumlu tutulamazlar.
5. Doğal olarak, merkez bankaları hesap verebilen kurumlar olmalıdır. Bu iki yönlü bir tanımlamadır. Buna göre; merkez bankaları kamuya açıkladıkları hedeflerde başarılı olabilmek için uyguladıkları politikalardan dolayı sorumlu kurumlardır, aynı zamanda sorumlu olduğu yetkililere, kısa dönem aktif parasal program uygulamalarını açıklamalı ve bunları savunabilmelidirler.

Bugünün merkez bankalarının, makroekonomik konulardan ve işlevlerinden ayrılmayan mikroekonomik görevleri de vardır; bu finansal istikrardır. Özellikle, ödemeler sisteminin önemi dikkate alındığında, merkez bankalarının mali sistemde, sistemik bir risk oluşumunu önlemesi beklenir. Ayrıca bununla birlikte, uluslararası mali piyasalara entegrasyon ile uluslararası sermaye hareketleri ve döviz işlemleri artmaktadır. Sonuç olarak, mali sistemde istikrarı sağlamak ve sürdürmek artık daha da güçleşmektedir. Fakat istikrarlı bir mali sistem için öncelikle fiyat istikrarının sağlanmasının gerektiği unutulmamalıdır. Mali istikrar ve fiyat istikrarı aynı zamanda sürekli bir büyüme için de gerekli koşullardır.
